

Frågandets betydelse

Gunnar Lindberg, Östersund

Frågandet som fenomen har fått en allt större betydelse för mig under min yrkesverksamma period. Jag har nu arbetat inom skolans värld sedan 1971, och genom åren har jag med jämna mellanrum ställts inför detta faktum att frågandet har något i sig som skiljer det från annat, när det gäller lärandet.

Ju mer jag har reflekterat över detta, desto mer framstår det som något mycket viktigt. Nu när jag även fått möjlighet att fundera omkring pedagogers eget lärande och yrkesutveckling, har jag ännu tydligare kommit att fokusera på frågandets betydelse.

Vad är det då hos frågandet som har en så stor kraft i lärandet?

- Frågandet leder framåt, eftersom det söker ett svar.
- Frågandet lyfter det egna tänkandet till en metanivå. Jag tänker tydligare på vad det är jag söker.
- Frågandet hjälper mig att lyssna. Jag måste veta vad jag frågar efter och jag har också ett behov av att lyssna efter svaret på min fråga.
- Frågandet hjälper mig att ha kontrollen över mitt lärande. När jag ställer frågorna är det mitt lärande det handlar om och jag kan själv kontrollera detta.

Vem är det som hittar på alla frågor?

När jag tänker tillbaka på vad det är som påverkat mitt tänkande omkring detta fenomen, så ser jag att det finns olika inslag som haft betydelse. Ett av mina egna barn väckte detta med frågandet mycket tydligt, ganska tidigt i sin egen skolgång. Hon kom hem från skolan en dag och var mycket bekymrad och undrade: "Vem är det som hittar på alla frågor?" Denna undring hade sin grund i att hon tyckte att hon själv hade så många frågor, men att skolan gav henne i uppdrag att svara på frågor, som någon annan hittat på. Detta blev en väckarklocka för mig och jag kom att fundera mycket på vilka frågor eleverna i skolan egentligen förväntas söka svar på. Hon tyckte att hennes egna frågor kom i bakgrunden och att andras frågor, dvs. lärarnas, hade större betydelse. Jag tog med mig detta och började fundera på och försöka lyssna in vilka frågor mina egna elever hade med sig.

... de hade lagt sina egna frågor åt sidan, för att försöka förstå vad skolan frågade efter

På den tiden arbetade jag i en särskild undervisningsgrupp med elever som misslyckats med sin skolgång. Det blev tydligt för mig att de hade lagt sina egna frågor åt sidan, men då också sitt eget lärande. Jag arbetade medvetet för att få dem att börja ställa frågor, men detta var ett tidskrävande jobb. När vi kom till ett läge, där de återigen började ställa frågor hände också något betydelsefullt med deras lärande. Min reflektion har varit att de hade lagt sina egna frågor åt sidan, för att försöka förstå vad skolan frågade efter, men eftersom detta inte lyckades skaffade de sig andra strategier för

att genomföra skoldagarna. Detta kan ha varit en av flera bidragande orsaker till att de hamnade utanför det sociala system, som skolan stod för.

... när jag haft en tydlig fråga, så har jag lärt mig så mycket mera.

I min egen yrkesutveckling har jag funderat på vilka utbildningar och vilket lärande hos mig själv, som haft betydelse och påverkat mitt handlande i arbetet. En sådan utbildning genomgick jag på 1980-talet. Den handlade om läsningens psykologi och läs- och skrivsvårigheternas psykologi. Jag läste på universitetet på halvfart, jobbade heltid, hade småbarn hemma och byggde om huset samtidigt. Ändå har denna utbildning gett mig så mycket, som jag sedan kunnat använda i arbetet. Hur kunde detta vara möjligt har jag tänkt efteråt. En starkt bidragande orsak var, som jag ser det nu, var att jag hade en tydlig fråga som jag sökte svar på. Den frågan var: "Hur kan det komma sig att en del barn lär sig att läsa och skriva, medan andra barn verkar ha mycket svårt att få till det?" Min grundutbildning till klasslärare för mellanstadiet innehöll inga svar på dessa frågor, utan det var mötet med alla barn, som väckt den frågan hos mig. Nu förstår jag att det var mitt eget frågande, som kom att ha så stor betydelse för mitt lärande. När jag sedan tänker vidare omkring detta, blir det tydligt att när jag haft en tydlig fråga, så har jag lärt mig så mycket mera. Det är alltså en mängd olika situationer och företeelser jag träffat på under min yrkesbana som, när jag nu försöker få ihop detta till en helhet, har styrt mitt tänkande till att fokusera på frågandet.

Frågandets centrala roll i ett förändringsarbete

Eftersom jag under många år av min lärartid har arbetat med barn och unga i behov av stöd och då framförallt de som misslyckats socialt i skolans värld, har jag mötte andra professioner som arbetar med dessa barn. Det är socialsekreterare, psykologer och terapeuter. Dessa har i många fall varit inkopplade för olika typer av behandlingsarbeten. Mötet med dessa yrken och samarbeten med dem har gjort det möjligt för mig att försöka förstå vilka synsätt och förhållningssätt, som varit gångbara och hjälpsamma i deras syn på förändringsarbete. Det har då visat sig att just frågandet har en central roll i mycket av det arbetet som utvecklats inom barnpsykiatri och socialtjänst. Det är frågorna och det sätt som dessa hanteras på, som många gånger har betydelse för om ett arbete ska gå framåt eller inte.

Det har visat sig att just frågandet ställer till med svårigheter....

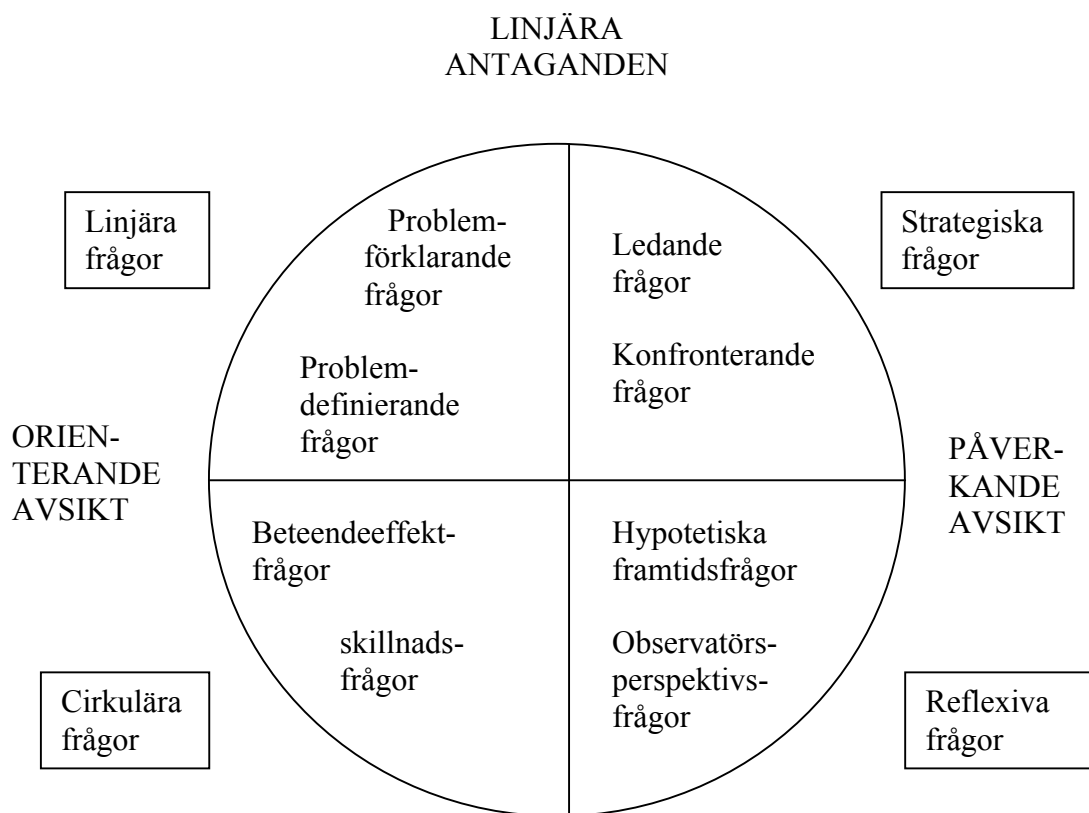
När jag nu arbetar med lärandet i PBS-perspektivet, ser jag att just frågandet är en av de springande punkterna för att få till stånd ett lärande, som kan gå på djupet. Då blir frågandet en kompetens att förvärva, eller kanske återerövra, för vuxna pedagoger. Det har visat sig att just frågandet ställer till med svårigheter. Att formulera en frågeställning att ha som utgångspunkt för sitt lärande och att möta varandra i en dialog, som bygger på ett nyfiket frågande är kärnpunkten och även motorn i lärandet.

Vi behöver utveckla förmågan att formulera frågeställningar

Frågandet och att formulera frågeställningar blir en kompetens, som vi behöver utveckla, för att hitta en inifrån kommande drivkraft till vår egen yrkesutveckling. Denna kompetens går att utveckla, men för att det ska ske tror jag att vi också behöver fokusera på den. Vi behöver lyfta fram betydelsen av den och visa på vilken kraft det finns i den. Frågan som fenomen går att använda på många sätt och därför måste vi hitta fram till ett sätt att fråga, som verkligen hjälper oss i vårt lärande.

Karl Tomm gjorde i sin bok om systemisk intervjumetodik ett schema över olika typer av frågor. Jag har tagit denna till hjälp, för att hitta en systematik i frågandet som fenomen. Den ser ut på följande sätt:

- *Linjära frågor:* Förhöra, utreda. - Vem gjorde vad? - När?, Var? och Varför?
- *Cirkulära frågor:* Utforskande - Hur kommer det sig? Hur hänger det ihop?
- *Strategiska frågor:* Korrigering Frågeställaren har en föreställning om att något hos den andre är fel och ställer strategiska frågor, för att få den andre att ändra sig.
- *Reflexiva frågor:* Underlättande Mobilisera kraft hos den andre att själv komma fram till tänkbara lösningar på det som behöver hittas ett svar på.

Alla vi människor bär på en grundläggande fråga: Vad har jag för värde?

Detta värde söker vi genom att försöka upptäcka vilket värde andra människor vill ge oss. Bekräftelse på att vi duger. I lärandet vill vi också ha denna bekräftelse. De frågor vi ställer och de frågor vi får kommer att belysa vår egen förståelse och denna är enligt Targama (1998) intimt förknippad med vår person. Vi söker alltså bekräftelse på vår egen förståelse, för att kunna söka ny förståelse. När vi lär oss bygger vi vidare på berättelsen om oss själva. Den berättelsen skapas av de frågor som ställs. Det är inte det du inte vill ha eller göra, som skapar framtidsbilder, utan det som ska komma istället. Ny förståelse i lärandet ger nya framtidsbilder.

Språkets stora betydelse

Vi skapar livet genom vårt sätt att prata. Språk skapar verkligheten.

- Hur vi benämner det andra gör eller säger. Hur frågar vi om det vi vill veta?
- Vår identitet skapas av hur andra pratar om oss. Detta blir mycket synligt i vårt sätt att fråga.

En fundamental mänsklig drift att förstå hur världen fungerar och lära sig kontrollera den viljemässigt. Detta gör vi genom att söka svar på uttalade och uttalade frågor. Hur vi får svar är det som kommer att stödja oss vidare.

Att nyfiket fråga vidare är ett sätt att lämna svar på någon annans tankegångar

Det är en stor skillnad på att lämna ett svar på en fråga eller att nyfiket ställa ytterligare frågor. Att nyfiket fråga vidare är också ett sätt att lämna svar på någon annans tankegångar. De frågor som ställs är också ett tydligt tecken på den förståelse som ligger bakom frågandet. I en frågande kultur med öppna reflexiva frågor, får vi alltså syn på både den frågandes och den svarandes förståelse.

Skapa en frågande kultur

I lärande gäller det alltså att skapa en frågande kultur, som hjälper den sökande att hitta egna svar och bygga vidare på sin egen berättelse och föreställning. Med ett konstruktivt och nyfiket frågande få vi hjälp att sätta egna ord på vår egen föreställning. När tanken uttrycks i ord händer det något med tanken. Vygotskij (1986) uttrycker det på följande sätt: "Språkets struktur representerar inte bara en enkel avspiegling av tankens struktur. Man kan därför inte heller bara hänga språket över tanken som en färdigsydd klänning. Språket tjänar inte som ett uttryck för en färdig tanke. En tanke som omsätts i ett språk, omstruktureras och förändras. Tanken uttrycks inte i ordet – den förlöper i ordet."

Det är vår egen tanke, som ska utvecklas i lärandet. Då behöver vi också känna att vi har kontroll över vårt eget lärande. Donaldson (1985): uttrycker det på följande sätt: "Vi helst ägnar oss åt sådant och tycker det är roligast, som vi upplever att vi att vi får välja fritt. Vi tycker inte om att kontrolleras, vi vill själva kontrollera."

Då blir frågandet centralt. Om jag själv ställer mina frågor för mitt lärande, har jag också kontroll över mitt lärande och då blir detta också mera lustfyllt. Det blir alltså en stor skillnad på det lärande som tar sin utgångspunkt i att ställa frågor eller lärandet som tar sin utgångspunkt i att svara frågor som andra hittat på. Vi behöver alltså lära oss att ställa frågor kring det vi vill veta. Avgörande för vem som lär sig av frågandet är den attityd eller syfte, som ligger bakom frågandet. Olika typer av frågor har sitt berättigande, men i vår utveckling av kompetensen kring frågande behöver vi bli mer medvetna om vad som ligger bakom att vi frågar på det sätt vi gör. Vem ska lära sig av det frågande vi håller på med?

Syftet med vårt frågande:

- Kontrollerande - Lärande för vem?
- Undersökande- Lärande för vem?

- Väcka nyfikenhet. - Lärande för vem?
- Reflekterande - Lärande för vem?

I de lärsituationer vi oftast befinner oss i, i den pedagogiska vardagen, oavsett om det rör elever eller vuxna, är det reflekterande frågandet det som leder till mest lärande för flest deltagare. Vi behöver även de andra syftena med frågandet, men vi behöver bli medvetna om när vi använder det ena eller det andra.

Lärstämmer som främjar frågeställande

När jag arbetar med att föröka stödja en utveckling mot ett mera aktivt, medvetet lärande hos pedagoger, ser jag det som viktigt att vi har ett utbyte av detta lärande. Då försöker vi anordna lärstämmer i kommunen. För att dessa ska hjälpa oss att gå mera på djupet tror jag att utvecklingen av frågekompetensen har stor betydelse. Därför har jag arbetat på att få till stånd lärstämmer med den inriktningen. Då har vi använt oss av följande modell:

- Jag har bett om att få in några exempel, där man försökt använda PBS-perspektivet i sitt lärande och/eller utvecklingsarbete. Vi har sedan använt två exempel per lärstämme. Dessa har kort fått berätta om sitt arbete.
- Efter ett sådant exempel har lärstämmans deltagare i grupper fått till uppgift att formulera frågor kring vad de skulle vilja veta mera om, för att kunna förstå mera om det som berättats. De har också fått till uppgift att reflektera kring vilken betydelse de tror att det som berättats har för barn och ungas lärande.
- Vi har sedan i storgrupp låtit varje samtalsgrupp redovisa någon av sina frågor och hela storgruppen har fått reflektera över vilka tankar de får av denna fråga. Den redovisande gruppen har aldrig behövt svara på de frågor som ställs, utan de har legat till grund för hela lärstämmans reflekterande.
- Vi har gjort en sammanfattning av detta har gett.
- Den redovisande gruppen har fått, alla de frågeställningar som kommit fram i gruppsamtalen, med sig som en gåva från lärstämman, för att använda i sitt fortsatta arbete.

Jag har fått många positiva omdömen efter dessa lärstämmer. Samtalen kring frågeställningar har gett ett större djup åt samtalen. Många har fått syn på vilken betydelse frågeformuleringar har för att söka förståelse. De redovisande grupperna har varit mycket tacksamma för den hjälp de tycker sig ha fått av att få så många nya frågor kring sitt eget lärande-/utvecklingsarbete. Nu fortsätter vi att arbeta efter denna modell och förhoppningsvis kan det vara något om sedan går att använda i olika sammanhang, för att stödja varandra i utvecklingsarbeten.

Östersund 2011-01-07

Gunnar Lindberg

Litteratur

Donaldson, M (1985) *Hur barn tänker* (Lund) (Liber Förlag)

Vygotskij (1962) *Thought and Language* Reviderad och utgiven av Alex Kozulin (1986) The Massachusetts institute of Technology

Jörgen Sandberg, Axel Targama (1998) *Ledning och förståelse* Studentlitteratur AB